

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Studia bibliologiczne jako źródło informacji śląskoznawczej i zagłębiowskiej

Author: Agnieszka Bajor

Citation style: Bajor Agnieszka. (2015). Studia bibliologiczne jako źródło informacji śląskoznawczej i zagłębiowskiej. W: A. Tokarska (red.), "Z życia książki : ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty : prace dedykowane profesorowi Leonardowi Ogiermanowi" (S. 317-338). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Bajor

Studia bibliologiczne jako źródło informacji śląskoznawczej i zagłębiowskiej

Wstęp

W 1983 roku, w zorganizowanym dziewięć lat wcześniej¹ Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach², dzięki inicjatywie Adama W. Jarosza, powołano do życia *Studia bibliologiczne*³. Poszczególne tomy wydawnictwa zbiorowego przygotowywane są w rocznych, a częściej dwuletnich odstępach czasu (w 1993 roku ukazały się wyjątkowo dwa numery, a najdłuższa przerwa publikacyjna wynosiła 5 lat — między 1983 a 1988 rokiem). Mają one charakter monotematyczny. Kilka było dedykowanych lub poświęconych Józefowi Mayerowi, A.W. Jaroszowi, Bronisławowi Zysce, Jerzemu Ratajewskiemu i Marii Pawłowiczowej — wieloletnim pracownikom Zakładu, przemianowanego w 1991 roku na Instytut — stanowiąc wyraz szacunku i wdzięczności za pracę na rzecz środowiska uniwersyteckiego.

Dotychczas ogłoszono 19 tomów *Studiów bibliologicznych*, których profil tematyczny jest ściśle związany z badaniami prowadzonymi przez pracow-

¹ Kształcenie bibliotekarzy na Górnym Śląsku odbywało się już wcześniej — w Wyższej Szkole Pedagogicznej od 1959 do 1968 roku (rekrutację przerwano w 1964 roku) w ramach filologii polskiej z bibliotekoznawstwem. Por. W. Zarembina: *Powstanie i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach*. W: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach 1950—1968*. Red. nacz. K. Popiołek. Katowice 1971, s. 17.

² W latach 1974—1990 Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, a obecnie Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W 2014 roku Instytut obchodził czterdziestolecie swego istnienia.

³ Por. np. J. Kamińska: *Katowickie „Studia Bibliologiczne” (1983—2011) — próba charakterystyki wydawnictwa*. W: „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2014, nr 2 (13), s. 67—78.

ników katowickiego ośrodka, uprawianymi w ramach szeroko pojętej nauki o książce, także w ujęciu lokalnym⁴. W pierwszych latach

prace naukowe osób skupionych w Zakładzie oraz współpracowników koncentrowały się na tematyce literaturoznawczej nurtu regionalnego, co wynikało z udziału w realizacji tzw. tematów głównych czy węzłowych, finansowanych przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, pod merytorycznym patronatem Stefana Żółkiewskiego nad nurtem socjologiczno-literackim, a następnie pod patronatem Centrum Badań Śląskoznawczych w Uniwersytecie Wrocławskim⁵.

Studia bibliologiczne były równoległym cyklem do powstających opracowań monograficznych. W latach osiemdziesiątych minionego stulecia w Zakładzie ogłoszono drukiem szereg prac związanych z badaniami regionalnymi, jak np. redagowane przez A.W. Jarosza⁶ *Nowe Roździeńsiana. Studia o Walentym Roździeńskim i jego dziele „Officina ferraria” z roku 1612* (Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1985), *Z dziejów polskiej książki na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku. Rozeznania wstępne* (Katowice 1988), *Studia nad piśmiennictwem śląskim* (Katowice 1988); oraz przez Jana Malickiego i Elżbietę Gondek⁷ *Metodologiczne aspekty historyczno-literackich badań śląskoznawczych* (Katowice 1989). Ponadto w latach dziewięćdziesiątych M. Pawłowiczowa⁸ zainicjowała cykl publikacji zbiorowych poświęconych zagadnieniom książki i prasy na Śląsku, w ramach którego ukazały

⁴ Badania śląskoznawcze prowadzone w Katowicach można wiązać m.in. z rozwojem nauki i dydaktyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej, gdzie w 1958 roku w Katedrze Historii Literatury Polskiej utworzono Zakład Literatury Śląskiej pod kierunkiem Jana Zaremby. Zatrudniono w nim m.in. A.W. Jarosza, Jadwigę Kuciankę, J. Mayera, Witolda Nawrockiego, Renardę Ociecek, Kazimierza Rusa, Janinę Stolarzewiczową, Stanisława Wilczka, Franciszka Zahradnika. Badania regionalne koncentrowały się wokół twórczości pisarzy śląskich XIX i XX wieku (np. Józefa Lompy czy Jana Kudery), ale zajmowano się też dawniejszym piśmiennictwem Adama Gdaczusza i Walentego Roździeńskiego. W pracach naukowych podejmowano również zagadnienia związane z prasą śląską — „Gwiazdką Cieszyńską” (M. Pawłowiczowa) i „Zaraniem Śląskim” (Krystyna Heska-Kwaśniewicz). J. Zaremba: *Katedra Historii Literatury Polskiej i Zakład Literatury Śląskiej*. W: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna...*, s. 103—104.

⁵ Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. *Droga od genezy po rok bieżący (1974—2013)*. Oprac. zespół pod kier. E. Gondek. „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, R. 6, nr 2 (12), s. 51.

⁶ Autor publikacji np.: *Walenty Roździeński — poeta i hutnik ze Śląska*. Kielce 2000; *W trójkacie Przemszy. Z Krakowa na Śląsk i do Zagłębia Dąbrowskiego*. Katowice 2007.

⁷ Autorka m.in.: *Zagłębie Dąbrowskie do 1945 roku. Dydaktyczne materiały dokumentacyjne i bibliograficzne*. Katowice 1991.

⁸ Por. też *Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740—1920*. Katowice 1986.

się tomy: *Książka polska na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku* (Katowice 1992), *Książka polska na Śląsku w latach 1900—1922* (Katowice 1994), *Książka polska na Śląsku w latach 1922—1945* (Katowice 1994), *Książka na Śląsku w latach 1945—1956* (Katowice 1997) i *Książka na Śląsku w latach 1956—1989* (Katowice 1999). Pod koniec lat dziewięćdziesiątych ogłoszono kolejne tomy związane z zespołowymi badaniami śląskoznawczymi prowadzonymi w Instytucie w związku z trzyletnim grantem kierowanym przez Krystynę Heskę-Kwaśniewicz. Prócz tego trwały przygotowania monografii autorskich Ireny Sochy, Danuty Sieradzkiej, E. Gondek, Małgorzaty Olszówki (M. Gwadery), Anny Tokarskiej oraz Katarzyny Tałuć⁹. Główny dorobek śląskoznawczy powstawał zatem poza cyklem *Studiów bibliologicznych*.

Ponadtrzydziestoletni okres ukazywania się *Studiów bibliologicznych* pozwala na dokonanie analizy treści tych wypowiedzi naukowych, ogłoszonych w kolejnych tomach w latach 1983—2011, których problematyka dotyczy najbliższego Uniwersytetowi otoczenia — a więc Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Scharakteryzowano 79 tekstów wyłonionych spośród 250 zamieszczonych do tej pory na łamach wydawnictwa¹⁰. Tematyka regionalna wypełnia niemal 1/3 zawartości, bo 31,6% (tab. 1), przy czym w 23,2% (w 58 publikacjach) opisano Śląsk, a tylko w 7,2% (w 18 tekstach) — Zagłębie, zaś tematykę śląsko-dąbrowską w 3 opracowaniach (1,2%). Problematyka regionalna zdominowała całkowicie tom 4. wydawnictwa; nie uwzględniono jej natomiast w tomach 8. i 16. W pozostałych numerach procentowy udział tego typu materiałów wahał się od 7,1% (T. 17) do 62,5% (T. 1). Trudno jednak, analizując liczbę tekstów poświęconych zagadnieniom regionalnym, dostrzec jakieś dominujące i stałe tendencje.

⁹ M.in.: K. Heska-Kwaśniewicz: „Pisarski zakon”. *Biografia literacka Gustawa Morcinka*. Opole 1988; *Taki to mroczny czas. Losy pisarzy śląskich w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej*. Katowice 2004; szereg tomów serii „Miscellanea Śląskie” i in.; I. Socha: „Przykładne, użyteczne i zabawne”. *O polskich książkach dla młodego odbiorcy na Śląsku w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Katowice 2001; E. Gondek: *Prasa i literatura w Zagłębiu Dąbrowskim 1897—1918*. Katowice 1992; *Polska książka literacka na Śląsku pod panowaniem pruskim 1795—1863*. Katowice 1995; *Rynek książki na Śląsku pod panowaniem pruskim w XIX wieku*. Katowice 2001; D. Sieradzka: *Drukarstwo województwa śląskiego w latach 1920—1939. Zarys dziejów*. Katowice 2001; M. Olszówka: *Biblioteki pedagogiczne i działalność naukowa nauczycieli w województwie śląskim (1922—1939)*. Katowice 2000; K. Tałuć: *Emil Szramek, Jan Kudera, Konstanty Prus — pierwsze pokolenie badaczy śląskiego regionalizmu literackiego*. Katowice 2002; „*Naszą bronią jest wolne słowo*”. *Niezależna produkcja wydawnicza w województwie katowickim w latach 1976—1990*. Katowice 2009; A. Tokarska: *Biblioteki polskie na Górnym Śląsku w XIX wieku*. Katowice 1997; *Książki, ludzie, idee. Kontakty kulturalne Górnego Śląska z Krakowem w dobie niewoli narodowej*. Katowice 2003; i inne.

¹⁰ J. Kamińska: *Bibliografia zawartości „Studiów bibliologicznych” za lata 1983—2011*. „Nowa Biblioteka” 2014, nr 1 (14): *Bariery w bibliotece*. Pod red. B. Żołędowskiej-Król, s. 191—212.

Tabela 1

**Informacja śląskoznawcza i zagłębiowska na łamach *Studiów bibliologicznych*
(79 tekstów)**

Numer tomu	Data wydania	Informacja śląskoznawcza	Informacja zagłębiowska	Informacja śląskoznawcza i zagłębiowska równocześnie	Liczba wszystkich artykułów w tomie	Procentowy udział tekstów śląskoznawczych i zagłębiowskich [w %]
T. 1	1983	2	3	0	8	62,5
T. 2	1988	2	1	1	11	36,4
T. 3	1990	0	1	0	8	12,5
T. 4	1991	0	10	1	11	100
T. 5	1992	1	1	0	17	11,8
T. 6	1993	2	2	0	12	33,3
T. 7	1993	2	0	0	11	18,2
T. 8	1994	0	0	0	13	00,0
T. 9	1995	5	0	1	19	31,6
T. 10	1997	4	0	0	12	33,3
T. 11	1998	6	0	0	10	60,0
T. 12	2000	6	0	0	18	33,3
T. 13	2001	6	0	0	11	54,5
T. 14	2002	5	0	0	12	41,7
T. 15	2005	8	0	0	22	36,4
T. 16	2006	0	0	0	10	00,0
T. 17	2008	1	0	0	14	7,1
T. 18	2010	4	0	0	19	21,1
T. 19	2011	4	0	0	12	33,3
Suma		58 (23,2%)	18 (7,2%)	3 (1,2%)	250	31,6

Źródło: opracowanie własne.

Liczebnie dominują zatem artykuły, których autorzy przejawiają zainteresowanie górnośląską książką i biblioteką. Problematyka zagłębiowska¹¹ pojawia się na łamach *Studiów bibliologicznych* jedynie w latach 1983—1993, co należy wiązać bezpośrednio ze wspomnianymi wcześniej badaniami regionalnymi podejmowanymi w Zakładzie/Instytucie¹². Nie bez znaczenia

¹¹ T. 4 z 1991 roku niemal w całości dotyczył spraw książki, a zwłaszcza ludzi książki w Zagłębiu Dąbrowskim.

¹² Por. E. Gondek, T. Lewandowska-Wilkoń: *Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego 1974—1982*. T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja*. Pod red. A. Jarosza. Katowice 1983, s. 114. Wykonywano wówczas m.in. kwerendy prasy oraz archiwalne, podczas których poszukiwano informacji biograficznych i bibliograficznych

był też z pewnością fakt przeniesienia w 1974 roku Pracowni do Badań nad Życiem Literackim Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego do nowo utworzonego Zakładu Bibliotekoznawstwa¹³. Od tego też czasu do 1990 roku Zakład miał swoją siedzibę w Sosnowcu¹⁴, co mogło warunkować dociekania badawcze pracowników, jak i magistrantów (np. działalność Studenckiego Konwersatorium Naukowego pt. *Instytucje kultury literackiej Zagłębia Dąbrowskiego*, w ramach którego powstawały referaty¹⁵).

Analizując treść poszczególnych tekstów regionalnych, należało także zwrócić uwagę na środowisko autorów, którzy podjęli w swych artykułach tę problematykę. W tabeli 2, na s. 334—336 zestawiono nazwiska wszystkich twórców, by ukazać bogactwo regionalnej i ponadregionalnej współpracy Instytutu ze środowiskiem naukowym. Warto podkreślić, że *Studia bibliologiczne* były miejscem naukowego debiutu stopniowo zatrudnianych pracowników oraz świeżo wypromowanych magistrantów, z którymi wiązano — nie zawsze trafnie — nadzieję, że publikacje otworzą im drogę do stopni naukowych. Największą liczbę artykułów — bo 13 (w tym 1 współautorski) — przygotowała E. Gondek, do roku 1992 zatrudniona w Pracowni. Na kolejnych miejscach znalazły się: Renata Mateusiak (Dec), doktorantka Instytutu, obecnie pracownik Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach — po 5; oraz M. Pawłowiczowa i I. Socha — po 4. Po 3 teksty zamieścili kolejni badacze z Instytutu — A. Tokarska, Teresa Wilkoń

na temat ludzi kultury Zagłębia Dąbrowskiego. *Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji...*, s. 51.

¹³ Pracownia została powołana do życia w 1973 roku (to z jej inicjatywy przygotowano wspomniany już, zagłębiowski tom 4. *Studiów bibliologicznych*). A.W. Jarosz: *Pracownia do Badań nad Życiem Literackim Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego (1973—1999)*. „Rocznik Sosnowiecki” 2004, T. 13, s. 147—161. W pracowni powstała m.in. seria „Materiały Dokumentacyjno-Bibliograficzne do Dziejów Życia Literackiego na Górnym Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim w XIX i XX wieku” (ukazały się 4 części ze 120 biogramami). Celem autora koncepcji cyklu, czyli A.W. Jarosza, było „opracować przede wszystkim wiek XIX i XX do 1939 r., w którym to czasie dokonywał się niezwykle żywiołowy rozwój Zagłębia Dąbrowskiego. Powstawał przemysł węglowy i hutniczy, z tym związany był także znaczny postęp cywilizacyjny w postaci budowy szkół powszechnych i średnich oraz zawodowych i pedagogicznych, teatrów, gazet, czasopism. Powstawały też liczne drukarnie i drukarenki akcyden-sowe służące potrzebom przemysłu i handlu”. A. Jarosz: *W trójkącie Przemysły. Z Krakowa na Śląsk i do Zagłębia Dąbrowskiego*. Katowice 2007, s. 145. Podjęcie takich badań wynikało przede wszystkim z braku stosownych opracowań biograficznych. W XIX wieku ogłaszano bowiem jedynie wspomnienia i nekrologi w regionalnej prasie, kalendarzach i czasopismach naukowych. Także w XX wieku materiały tego typu ukazywały się nieregularnie w periodykach, słownikach biograficznych grup zawodowych, regionalnych wydawnictwach encyklopedycznych i słownikowych. A. Jarosz: *W trójkącie Przemysły...*, s. 127—128.

¹⁴ M. Kulik: *Od Zakładu do Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*. [Online] „Gazeta Uniwersytecka UŚ” [wydanie specjalne] 2005, kwiecień. <http://gu.us.edu.pl/node/242851> [dostęp: 12.02.2014].

¹⁵ A. Jarosz: *W trójkącie Przemysły...*, s. 159—160.

(Lewandowska-Wilkoń), Zdzisław Gębołyś¹⁶, A.W. Jarosz i Jerzy Reizes-Dzieduszycki (Reizes)¹⁷; a po 2 — pracujący w Instytucie B. Zyska, D. Sieradzka¹⁸ i Mariola Jarczykowa oraz współpracujące Halina Magiera, Barbara Pytlos i Bogumiła Warząchowska¹⁹. W grupie autorów, którzy opublikowali pojedyncze prace, znalazły się osoby związane z Instytutem, pracownicy naukowcy Uniwersytetu Łódzkiego, Opolskiego i Wrocławskiego, jak i m.in. bibliotekarze praktycy oraz nauczyciele.

Analiza treści *Studiów bibliologicznych*

Analizując piśmiennictwo związane z regionem Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, które ukazało się na łamach *Studiów bibliologicznych*, przyjęto kolejność oddającą strukturę dyscypliny w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”, przy czym kolejność działów uzależniono od liczby reprezentatywnych tekstów należących do każdej z kategorii tematycznych.

Bibliotekarstwo

Autorzy najczęściej podejmowali w swych dociekaniach problematykę związaną z dziejami oraz współczesnymi inicjatywami bibliotek. W tej grupie na uwagę zasługuje artykuł M. Pawłowiczowej, która opisała losy najstarszej

¹⁶ Por. też. *Bibliografia zawartości „Ekspresu Zagłębiowskiego”*. Bibliografia druków Oficyny Wydawniczo-Autorskiej „Sowa-Press”. Słowem wstępnym poprzedził A.W. Jarosz. Katowice 2004; *Bibliografia publikacji Klubu Kronikarzy Zagłębia Dąbrowskiego im. Jana Przemszy-Zielińskiego*. Sosnowiec 2011.

¹⁷ Np. *Instytucje życia literackiego Warszawy wobec powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku w latach 1919—1921*. Katowice 1994.

¹⁸ Na uwagę zasługują też prace D. Sieradzkiej: *Samorząd komunalny województwa śląskiego*. Katowice 1991; *Prezydent Katowic w latach 1928—1939 Adam Kocur*. Katowice 1992; *Samorząd komunalny województwa śląskiego 1920—1939. Aspekty polityczne i narodowościowe*. Gliwice 1992; *Wawrzyniec Hajda (1844—1923). Śląski działacz społeczno-narodowy* (wspólnie z Andrzejem Żydkiem). Piekary Śląskie; Tarnowskie Góry 1994; *Z dziejów samorządu komunalnego miasta Chorzowa (do 1939 r.)*. Wyd. 2 zm. i poszerz. Chorzów 1995; *Z kart gazet piekarskich* (wspólnie z A. Żydkiem). Kraków 1995; *Miasta województwa śląskiego i ich reprezentacje samorządowe 1922—1939*. Kraków 1996; *Samorząd komunalny Świętochłowic i powiatu świętochłowickiego (1922—1939)*. Świętochłowice 1998; *Królewska Huta Chorzów w latach 1868—1945. Szkice do portretu miasta*. Chorzów 2001; *Wojciech Samarzewski (1876—1966). Chorzowski działacz narodowy, wydawca podręczników i czasopism krawieckich*. Chorzów 2003; *Drukarze i wydawcy Królewskiej Huty (Chorzowa) w latach 1868—1939. Wybrane zagadnienia*. Katowice 2012.

¹⁹ Por. *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922—1939)*. Katowice 2012.

księżnicy cieszyńskiej, założonej przez oo. bonifratrów w 1694 roku, zanalizowała katalog zbiorów z dwudziestolecia międzywojennego, zwracając uwagę na chronologię i tematykę zbioru (religia, medycyna, polonika i silesiaka) i zapiski proveniencyjne²⁰.

W pozostałych tekstach odnaleźć można: stan badań nad działalnością bibliotek służących oświacie w województwie śląskim w latach 1922—1939²¹; opis bibliotek szkolnych na przykładzie księgozbiorów nauczycieli i uczniów Państwowego Gimnazjum Polskiego im. A. Osuchowskiego w Cieszynie w dwudziestolecu międzywojennym²²; dzieje współpracy Kościoła katolickiego z bibliotekami Towarzystwa Czytelń Ludowych na terenie województwa śląskiego w tych samych latach²³; charakterystykę prywatnego zbioru maszynisty górniczego — Łukasza Wallisa²⁴; oraz przedstawienie pomocy udzielanej w latach 1926—1939 przez Bibliotekę Sejmu Śląskiego w Katowicach Bibliotece Polskiej w Paryżu²⁵.

Współczesne zagadnienia bibliotekoznawcze zainteresowały m.in. E. Gondek, która przygotowała analizę rozwoju bibliotek publicznych w województwie śląskim w latach 2000—2007 na tle przemian gospodarczych i demograficznych regionu²⁶. Roczniki statystyczne oraz dane liczbowe gromadzone przez Bibliotekę Śląską w Katowicach pozwoliły na uchwycenie zmian zachodzących np. w finansowaniu instytucji kultury. Autorka zwróciła uwagę na zmniejszający się udział środków samorządowych w ogólnych budżetach bibliotek i uzupełnianiu zbiorów. Malejącą jednocześnie liczbę czytelników zestawiono ze stanem demografii w regionie. Zwrócono też uwagę na praktykowaną wówczas politykę łączenia bibliotek publicznych z domami kultury oraz bibliotekami szkolnymi.

²⁰ M. Pawłowiczowa: *Biblioteka bonifratrów w Cieszynie*. W: T. 2: *Bibliofile — bibliotekarze* — wydawcy. Pod red. J. Paszka. Katowice 1988, s. 70—83.

²¹ M. Olszówka: *Polskie księgozbiory pedagogiczne w województwie śląskim w latach 1922—1939. Stan badań*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana*. Pod red. I. Sochy. Katowice 2001, s. 106—111.

²² H. Langer: *Księgozbiory uczniów i nauczycieli w Państwowym Gimnazjum Polskim im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie w okresie międzywojennym*. W: T. 19: *Zagadnienia wydawnicze — dzieje książki, prasy i bibliotek*. Pod red. A. Sitkovej. Katowice 2011, s. 63—87.

²³ B. Warzachowska: *Biblioteki Towarzystwa Czytelń Ludowych w województwie śląskim w latach 1922—1939. Współpraca z Kościołem katolickim*. W: T. 19: *Zagadnienia wydawnicze — dzieje...*, s. 100—118.

²⁴ R. Dec: *Z rozważań nad biblioteką prywatną Łukasza Wallisa*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana...*, s. 99—105.

²⁵ D. Sieradzka: *Nieznane materiały na temat Biblioteki Polskiej w Paryżu w Archiwum Państwowym w Katowicach*. W: T. 18: *Biblioteki i ośrodki informacji — zbiory, pracownicy, użytkownicy*. Pod red. M. Jarczykowej. Katowice 2010, s. 150—159.

²⁶ E. Gondek: *Obraz bibliotek publicznych oraz czytelnictwa w województwie śląskim w latach 2000—2007*. W: T. 18: *Biblioteki i ośrodki...*, s. 7—32.

Pozostałe opracowania bibliotekoznawcze dotyczyły działalności lub zbiorów pojedynczych jednostek: Biblioteki Aresztu Śledczego w Katowicach²⁷; Biblioteki Śląskiej w Katowicach²⁸; Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach²⁹; Biblioteki Polonistycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach³⁰; Biblioteki Głównej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach³¹ oraz biblioteki Zespołu Szkół Ogólnokształcących im. Bolesława Chrobrego w Pszczynie³².

Do tej grupy tekstów należy też zaliczyć opracowania poświęcone Instytutowi Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach³³. E. Gondek i T. Lewandowska-Wilkoń już w pierwszym tomie ukazały genezę i działalność Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w latach 1974—1982³⁴. Skupiły się na opisie: profilu kształcenia, prowadzonych specjalizacji, seminariów magisterskich, działalności Koła Bibliotekoznawców, inicjatyw wydawniczych i konferencyjnych. W 1997 roku E. Gondek

²⁷ M. Piegza: *Biblioteka Aresztu Śledczego w Katowicach*. W: T. 2: *Bibliofile — bibliotekarze — wydawcy...*, s. 114—118.

²⁸ A. Kotwica: *Biblioteka w służbie niepełnosprawnych — Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej w świetle sprawozdań okresowych i druków wewnętrznych*. W: T. 19: *Zagadnienia wydawnicze — dzieje...*, s. 179—193; L. Skolik: *Ekslibrisy regionalne w Bibliotece Śląskiej w Katowicach*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego*. Red. nauk. I. Socha. Katowice 2000, s. 96—103.

²⁹ R. Mateusiak: *O ekslibrisach zamieszczonych w drukach gromadzonych przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej*. Red. nauk. K. Heska-Kwaśniewicz; przy współudziale K. Tałuć. Katowice 2005, s. 291—304.

³⁰ Z. Cieplik: *Zagrzybienie księgozbioru Biblioteki Polonistycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: T. 10: *Prace ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Zysce*. Red. nauk. I. Socha. Katowice 1997, s. 107—119. B. Zyska przebadła natomiast papier drukowy używany w serii „Prace Głównego Instytutu Górniczego” w latach 1947—1993. Por. B. Zyska: *Ocena trwałości papieru drukowego w „Pracach Głównego Instytutu Górniczego” z okresu 1947—1993. Komunikat 6*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi*. Red. nauk. B. Zyska, I. Socha. Katowice 1995, s. 211—217.

³¹ R. Dec: *Folklorystyczne i literackie zbiory Stanisława Wallisa w Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego...*, s. 86—95.

³² A. Jarczyk: *Zabytkowy księgozbiór zachowany w bibliotece Zespołu Szkół Ogólnokształcących im. Bolesława Chrobrego w Pszczynie*. W: T. 11: *Z dziejów książek, bibliotek i czytelnictwa na Śląsku. Varia*. Pod red. I. Sochy. Katowice 1998, s. 63—77.

³³ Skromniejszy zakresowo materiał ogłosiła B. Warzachowska, omawiając współpracę Instytutu z Biblioteką Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego. B. Warzachowska: *Praktyki zawodowe studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego*. W: T. 18: *Biblioteki i ośrodki...*, s. 236—248.

³⁴ E. Gondek, T. Lewandowska-Wilkoń: *Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego 1974—1982*. W: T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja...*, s. 110—116.

dokonała kolejnego, znacznie obszerniejszego podsumowania działalności Zakładu oraz Instytutu za lata 1974—1996³⁵. Szczególną uwagę zwróciła na rozwój kadry oraz zainteresowań naukowych pracowników. Do podejmowanych w tym okresie zagadnień badawczych należały: dzieje książki i bibliotek (także na Śląsku), metodologia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, zawód bibliotekarza, bibliografia oraz ochrona zbiorów bibliotecznych.

Kolejną grupę tekstów poświęcono wybitnym pracownikom placówki, o czym już wspomniano. Jerzy Starnawski przypomniał sylwetkę J. Mayera, długoletniego dyrektora Biblioteki Śląskiej i pracownika Uniwersytetu Śląskiego, na którym prowadził zajęcia m.in. z zakresu bibliografii oraz bibliologii dla studentów bibliotekoznawstwa³⁶. B. Zyska oraz I. Socha przedstawili biografię A.W. Jarosza, organizatora Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, badacza literatury oraz kultury staropolskiej i regionalnej³⁷. Kolejnym pracownikiem Instytutu, któremu dedykowano tom, był B. Zyska, z wykształcenia leśnik i agrotechnik. A.W. Jarosz zestawił kalendarium życia Profesora, związanego z Zakładem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej od 1980 roku³⁸. W tym samym roku rozpoczął także pracę w Zakładzie J. Ratajewski, współtwórca górnośląskiego środowiska bibliotekoznawczego. Krótki rys biograficzny tego bibliotekoznawcy opracował Zbigniew Żmigrodzki³⁹. K. Heska-Kwaśniewicz zobrazowała natomiast drogę naukową

³⁵ E. Gondek: *Zakład oraz Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego 1974—1996*. W: T. 10: *Prace ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Zysce...*, s. 158—165.

³⁶ J. Starnawski: *Józef Mayer — nestor „ludzi książki” w Polsce*. W: T. 6: *Kultura staropolska — regionalia śląskie — szkice i komunikaty*. Pod red. Z. Żmigrodzkiego. Katowice 1993, s. 7—16.

³⁷ B. Zyska: *Curriculum vitae*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi...*, s. 7—14; I. Socha: *Adam Władysław Jarosz — organizator bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim (1974—1991)*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi...*, s. 15—25. Oba artykuły zostały uzupełnione przygotowaną przez M. Jarczykową *Bibliografią prac Adama W. Jarosza*: 166 pozycji nieopublikowanych oraz wydanych w latach 1954—1995; 13 pozycji *Wydawnictw zbiorowych i druków zwartych recenzowanych m.in. przez Adama Jarosza*. M. Jarczykowa [oprac.]: *Bibliografia prac Adama W. Jarosza*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi...*, s. 26—42.

³⁸ A.W. Jarosz [oprac.]: *Kalendarium Bronisława Zyski*. W: T. 10: *Prace ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Zysce...*, s. 7—24. Z. Gębołyś zestawił *Bibliografię prac Bronisława Zyski* z 329 opisami pozycji publikowanych, niepublikowanych, norm i patentów z lat 1951—1997. Z. Gębołyś [oprac.]: *Bibliografia prac Bronisława Zyski*. W: T. 10: *Prace ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Zysce...*, s. 25—67.

³⁹ Z. Żmigrodzki: *Profesor Jerzy Ratajewski (21 II 1928—2 XII 1999)*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego...*, s. 7—9. Biogram uzupełnił liczącą 132 pozycje *Bibliografią prac Jerzego Ratajewskiego* z lat 1950—1998 Z. Gębołyś (sporządzono też wykaz 229 prac magisterskich, dyplomowych i doktorskich napisanych pod kierunkiem Profesora). Z. Gębołyś [oprac.]: *Bibliografia prac Jerzego Ratajewskiego*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego...*, s. 11—44.

M. Pawłowiczowej, znanej z publikacji poświęconych przede wszystkim historii bibliotek i książki na Śląsku Cieszyńskim⁴⁰.

Wytwarzanie książki

Kolejnym działem, który można wydzielić wśród artykułów o problematyce śląskoznawczej i zagłębiowskiej, jest wytwarzanie i produkcja książek, czyli m.in. zagadnienia związane z autorstwem, dziennikarstwem i pisarstwem. Badania biografistyczne prowadzone w Pracowni zaowocowały licznymi tekstami ogłoszonymi na łamach *Studiów bibliologicznych*. W zagłębiowskim tomie 4. autorzy przypomnieli sylwetki: Kornelego Kozłowskiego, pisarza zainteresowanego historią Polski i górnictwa⁴¹; Henryka Warszawskiego, dziennikarza i społecznika⁴²; Józefa Puchniewskiego, działacza lokalnego ruchu teatralnego⁴³; Witolda Wyspiańskiego, nauczyciela i działacza społecznego⁴⁴; literatów Stanisława Wolickiego⁴⁵ i Edwarda Kudelskiego⁴⁶; Witolda Majchrowskiego, „dziennikarza z kręgu młodzieży piszącej”⁴⁷; Kazimierza Olszewskiego, dokumentalisty ruchu teatralnego w regionie⁴⁸; Wiktora Czajewskiego, dziennikarza i publicysty współpracującego z „Kurierem Zagłębia”⁴⁹; oraz Edwarda Kłonieckiego, poety pochodzącego z Zagłębia⁵⁰.

⁴⁰ K. Heska-Kwaśniewicz: *Mulierem fortem... O Profesor Marii Pawłowiczowej*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 5—7.

⁴¹ A. Trojnar: *Historyczne zainteresowania Kornelego Kozłowskiego*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia Dąbrowskiego — biografie — varia*. Pod red. A. Jarosza. Katowice 1991, s. 28—39.

⁴² E. Gondek: *Henryk Warszawski — gawędziarz dawnego Sosnowca*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 40—48.

⁴³ A. Tokarska: *Józef Puchniewski — człowiek teatru i działacz kulturalny w Zagłębiu Dąbrowskim (1885—1913)*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 49—57.

⁴⁴ Z. Gębołyś: *Witold Wyspiański — pedagog i działacz kulturalno-oświatowy*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 58—66.

⁴⁵ A. Jarosz: *Stanisław Wolicki — pisarz i działacz kulturalny w Sosnowcu. Sylwetka biograficzna*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 67—73.

⁴⁶ Idem: *Edward Kudelski — autor powieści o Sosnowcu. Szkic biograficzny*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 74—80.

⁴⁷ I. Socha: *Witold Majchrowski — dziennikarz w kręgu młodzieży piszącej*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 81—88.

⁴⁸ M. Jarczykowa: *Udział Kazimierza Olszewskiego w życiu literackim Zagłębia w okresie międzywojennym*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 89—104.

⁴⁹ J. Paw: *Zainteresowania literackie i publicystyczne Wiktora Czajewskiego*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 105—115.

⁵⁰ J. Reizes: *Edwarda Kłonieckiego poetyckie zainteresowania Górnym Śląskiem*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 116—130.

W pozostałych tomach można też odnaleźć teksty przypominające życie i działalność Szymona Pistoriusa (1568— po 1638), „pierwszego polskiego poety Opola”, luteranina, a potem arianina⁵¹; Hieronima Hilarego Łabęckiego, dziewiętnastowiecznego historyka górnictwa i hutnictwa, uczonego i leksykografa⁵²; Karola Kosickiego, aktywisty oświatowego i społecznego, redaktora „Poradnika dla Ludu Śląskiego”, wspierającego inicjatywy bibliotekarskie i kulturalne⁵³; Łukasza i Stanisława Wallisów, działaczy ludowych⁵⁴; oraz Kazimierzy Alberti, poetki, powieściopisarki i tłumaczki związanej w okresie międzywojennym z Bielskiem i Białą⁵⁵.

W *Studiach bibliologicznych* przedstawiano także inicjatywy wydawnicze śląskich lub zagłębiowskich instytucji, koncentrując się przede wszystkim na dziejach, a nie współczesności⁵⁶. Na uwagę zasługują teksty E. Gondek, która zanalizowała pruskie roczniki urzędowe zawierające wykazy instytucji, by odnaleźć w nich informacje o śląskich papierniach w XIX wieku⁵⁷. Zaprezentowała też, na podstawie archiwaliów, dzieje zakładów drukarskich w Sosnowcu od 1881 do 1918 roku⁵⁸ oraz w tym samym okresie w Będzinie, Dąbrowie Górniczej i Zawierciu⁵⁹. Kontynuowała swe dociekania, przybliżając zagłębiowski ruch wydawniczy w wieku XX⁶⁰. Ruchem wydawniczym w okresie dwudziestolecia międzywojennego zajął się także J. Reizes, przypominając dzieje Wydziału Prasowego Komitetu Zjednoczenia Górnego Śląska

⁵¹ M. Pawłowiczowa: *Szymon Pistorius i jego dzieła. (W kręgu polskiej książki różnowerczej)*. W: T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja...*, s. 18—38.

⁵² Eadem: *Hieronim Hilary Łabęcki — twórca polskiej książki naukowej z dziedziny górnictwa i hutnictwa*. W: T. 6: *Kultura staropolska — regionalia...*, s. 98—112.

⁵³ A. Tokarska: *Karol Kosicki — „opiekun szląskiej narodowości”*. W: T. 7: *Historia — biblioteka — silesiaca*. Pod red. B. Zyski. Katowice 1993, s. 112—122.

⁵⁴ R. Dec: *Prace Łukasza i Stanisława Wallisów nad dokumentowaniem śląskich opowieści ludowych*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana...*, s. 112—121.

⁵⁵ H. Magiera: *Prasa i dokumenty życia społecznego międzywojnia o sprawach kulturalnych Kazimierzy Alberti*. W: T. 19: *Zagadnienia wydawnicze — dzieje...*, s. 119—138.

⁵⁶ M. Pękalska: *Współczesne wydawnictwa na Dolnym Śląsku. Współpraca ponad granicami*. W: T. 17: *Centrum i pogranicze w polskiej kulturze wydawniczej i czytelniczej (wybrane aspekty badań bibliologicznych i szkice historyczne)*. Pod red. E. Gondek oraz I. Sochy. Katowice 2008, s. 156—162.

⁵⁷ E. Gondek: *Papiernie na Śląsku w XIX wieku w świetle pruskich publikacji urzędowych*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana...*, s. 83—98.

⁵⁸ Eadem: *Z dziejów poligrafii w Sosnowcu. O drukarniach założonych do 1918 roku*. W: T. 2: *Bibliofile — bibliotekarze — wydawcy...*, s. 134—148.

⁵⁹ Eadem: *Z dziejów poligrafii w Zagłębiu Dąbrowskim. O drukarniach założonych do 1918 roku w Będzinie, Dąbrowie Górniczej i Zawierciu*. W: T. 3: *Biblioteka — edytorstwo — naukoznawstwo*. Pod red. A. Jarosza. Katowice 1990, s. 64—77.

⁶⁰ Eadem: *Ruch wydawniczy w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1919—1939. (Wybrane zagadnienia)*. W: T. 5: *Informacja naukowa — bibliotekarstwo — zagadnienia wydawnicze*. Pod red. A. Jarosza. Katowice 1992, s. 183—198.

z Rzeczpospolitą Polską w Warszawie w latach 1919—1921⁶¹ oraz związki śląsko-warszawskie w okresie powstań i plebiscytu⁶².

Struktura i dzieje książki

Bogata dokumentacja piśmiennicza dotyczy także dziejów książki i prasy na Śląsku. Tu również na uwagę zasługują teksty E. Gondek, która wskazała problemy funkcjonowania książki literackiej w latach 1795—1863, jako teren wymagający nadal opisu⁶³. Zaprezentowała braki w stanie badań nad dziejami drukarni i produkcji wydawniczej Śląska w pierwszej połowie XIX wieku. Problematykę tę rozwijała w kolejnych analizach, ujawniając dziewiętnastowieczne losy drukarni i księgarń we Wrocławiu na podstawie *Schlesische Instanzen Notiz* z lat 1802—1858⁶⁴ oraz w formie przyczynku przedstawiając historię wrocławskiej edycji *Dziadów* Adama Mickiewicza z 1862 i 1864 roku jako druków powstałych niezależnie od edycji paryskich i berlińskich⁶⁵.

W pozostałych artykułach zobrazowano np. specyficzne dla Górnego Śląska przełomu XIX i XX wieku sposoby komunikacji literackiej⁶⁶; sposoby kolportażu książki polskiej na Górnym Śląsku w tym czasie⁶⁷; oraz zawartość zespołu akt Haupttreuhandstelle Ost — Treuhandstelle Kattowitz z II wojny światowej w Archiwum Państwowym w Katowicach, dostarczających informacji na temat skonfiskowanego przez okupantów mienia polskiego i żydowskiego, w tym księgarń, drukarni, intrologatori i papierni⁶⁸.

⁶¹ J. Reizes: *Inicjatywy literackie Wydziału Prasowego Komitetu Zjednoczenia Górnego Śląska z Rzeczpospolitą Polską w Warszawie*. W: T. 5: *Informacja naukowa — bibliotekarstwo...*, s. 169—182.

⁶² Idem: *Obchody Wielkiego Tygodnia Górnośląskiego w krajobrazie życia kulturalnego i literackiego Warszawy okresu powstań i plebiscytu*. W: T. 6: *Kultura staropolska — regionalia...*, s. 88—97.

⁶³ E. Gondek: *Polska książka literacka na Śląsku pruskim 1795—1863 (wybrane problemy metodologiczne)*. W: T. 7: *Historia — biblioteka — silesiaca...*, s. 99—111.

⁶⁴ Eadem: *Sieć wrocławskich księgarń i drukarni w latach 1802—1858 w publikowanych wykazach urzędowych*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi...*, s. 149—163.

⁶⁵ Eadem: *Dochodzenie w sprawie genezy wrocławskiej edycji „Dziadów” Adama Mickiewicza z roku 1862 i 1864*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego...*, s. 129—143.

⁶⁶ A. Tokarska: *Kody i symbole narodowe w komunikowaniu literackim na Górnym Śląsku przełomu XIX i XX wieku*. W: T. 14: *Z dziejów książek, bibliotek i czytelnictwa. Varia*. Pod red. K. Heskiej-Kwaśniewicz. Katowice 2002, s. 103—114.

⁶⁷ M. Kalczyńska: *Drogi rozchodzenia się książki polskiej na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX wieku*. W: T. 11: *Z dziejów książek...*, s. 18—30.

⁶⁸ E. Różycki: *Zespół akt Urzędu Powierniczego w Katowicach jak źródło do badań nad historią książki i kultury na Śląsku i w Zagłębiu*. W: T. 9: *Prace ofiarowane Adamowi W. Jaroszowi...*, s. 172—179.

Stosunkowo często na łamach *Studiów bibliologicznych* podejmowana była problematyka gazet i czasopism o zasięgu regionalnym. Krystyna Kossakowska-Jarosz z Uniwersytetu Opolskiego omówiła np. rolę polskich periodyków wydawanych na Górnym Śląsku w XIX wieku, eksponując ich funkcje patriotyczne, oświatowe i społeczne⁶⁹. Rozważania te zostały poparte licznymi cytatai pochodzącymi m.in. z „Katolika”, „Gazety Górnośląskiej” i „Gwiazdki Cieszyńskiej”. Joachim Glensk, reprezentujący także środowisko opolskie, odtworzył z kolei przyczyny procesów wytaczanych przez Polaków redakcjom niemieckich gazet górnośląskich od początku wieku XX do 1932 roku⁷⁰.

Przedstawiono ponadto stan badań nad historią prasy Zagłębia Dąbrowskiego w okresie międzywojennym⁷¹. Zbadano zespół akt Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie z lat 1945—1955, w poszukiwaniu materiałów dotyczących ocenianych wypowiedzi z gazet lokalnych (np. „Dziennika Zachodniego” i „Trybuny Robotniczej”)⁷².

W kilku tekstach zaprezentowano wyniki kwerend czasopiśmienniczych, poświęconych: problematyce zagłębiowskiej na łamach „Gazety Warszawskiej” i „Gazety Codziennej”⁷³; programowi edukacyjno-wychowawczemu czasopisma „Rodzina” (1886—1917)⁷⁴; wzmiankom na temat budowy kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła w „Katoliku”⁷⁵; oraz cieszyńskiemu „Miesięcznikowi Pedagogicznemu” w latach 1892—1939⁷⁶.

Trzy teksty dotyczyły kalendarzy. Tym wydawanym w Zagłębiu na przełomie XIX i XX wieku przyjrzała się bliżej T. Lewandowska-Wilkoń⁷⁷. Analiza

⁶⁹ K. Kossakowska-Jarosz: *Pasja i motywacja. Rola prasy i redaktorów w XIX-wiecznej rodzimej kulturze Górnego Śląska*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 9—25.

⁷⁰ J. Glensk: *Procesy prasowe gazet niemieckich na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XX wieku (z oskarżenia strony polskiej)*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 26—53.

⁷¹ E. Gondek: *Dokumentacja dziejów prasy Zagłębia Dąbrowskiego okresu międzywojennego. Wybrane problemy*. W: T. 6: *Kultura staropolska — regionalna...*, s. 113—124.

⁷² D. Sieradzka: *Cenzura w dokumentach Archiwum Akt Nowych w Warszawie na przykładzie gazet lokalnych na Śląsku w latach 1945—1955 (wybrane zagadnienia)*. W: T. 11: *Z dziejów książek...*, s. 31—48.

⁷³ M. Pawłowiczowa: *Gazety warszawskie z lat 1858 i 1859 o górnikach Zagłębia, ich pracy i życiu codziennym*. W: T. 4: *Życie literackie Zagłębia...*, s. 9—27.

⁷⁴ I. Socha: *Program edukacyjno-wychowawczy śląskiego „Katolika”: dodatek „Rodzina” 1886—1917*. W: T. 12: *Prace poświęcone pamięci Profesora Jerzego Ratajewskiego...*, s. 144—156.

⁷⁵ A. Gomółka: *Przypomnieć czas początku. „Katolik” o budowie kościoła pw. Świętych Piotra i Pawła w Katowicach*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 54—65.

⁷⁶ Ł. Dawid: *Literatura piękna na łamach „Miesięcznika Pedagogicznego” w latach 1892—1939. Szkic informacyjny*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana...*, s. 62—72.

⁷⁷ T. Lewandowska-Wilkoń: *Pierwsze kalendarze książkowe w Zagłębiu Dąbrowskim*. W: T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja...*, s. 72—84.

edytorska⁷⁸ i treściowa (ze szczególnym uwzględnieniem materiałów poświęconych Zagłębiu i zasłużonym mieszkańcom tej ziemi) miały na celu rozpoznanie zamierzeń tego typu przedsięwzięć, ich funkcji informacyjnych i rozrywkowych. Osobnego opracowania doczekał się również wydawany już po przemianach ustrojowych „Kalendarz Skoczowski” (1993—2004)⁷⁹. Zajęto się jego kompozycją i informacją o Skoczowie i jego okolicach, historią, kulturą, literaturą.

Użytkowanie książki

Odrębnych badań doczekały się zainteresowania czytelnicze grup społecznych. Szczególną uwagę zwrócono na młodzież zagłębiowską w okresie dwudziestolecia międzywojennego⁸⁰. Źródłem tego typu dociekań stały się czasopisma młodzieżowe. Do badania stanu czytelnictwa dzieci i młodzieży z Zagłębia wykorzystano sprawozdania, artykuły i materiały archiwalne bibliotek zagłębiowskich⁸¹. Scharakteryzowano równocześnie czytelnictwo członków narodowych organizacji młodzieżowych z terenu Śląska, takich jak: Eleusis, Związek Młodzieży Polskiej ZET, Towarzystwo Tomasza Zana (w latach 1900—1918), zwracając uwagę na organy prasowe tych organizacji i bardziej reprezentatywne teksty ogłaszane na ich łamach (zwłaszcza na artykuły zalecające lekturę wartościowych publikacji), na funkcjonujące w obrębie związków biblioteki, akcje odczytowe, promowanie godnych uwagi pisarzy i poetów⁸².

Na łamach *Studiów bibliologicznych* podjęto też rozważania na temat zainteresowań czytelniczych poszczególnych osób, związanych urodzeniem, pracą lub miejscem zamieszkania ze Śląskiem lub Zagłębiem, jak Julian Fałat⁸³, Zofia Kossak⁸⁴ i bł. ks. Emil Szramek⁸⁵.

⁷⁸ Por. także Eadem: *Elementy graficzne w kalendarzach górniczych „Szczęść Boże”*. W: T. 2: *Bibliofile — bibliotekarze — wydawcy...*, s. 149—158.

⁷⁹ E. Fonfara: *O książce wydawanej „raz na rok”. Komunikat o „Kalendarzu Skoczowskim” (1993—2004)*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 125—132.

⁸⁰ I. Socha: *Zainteresowania czytelnicze młodzieży szkolnej w okresie międzywojennym w czasopiśmie uczniowskich Zagłębia Dąbrowskiego*. W: T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja...*, s. 85—102.

⁸¹ K. Puzio: *Z problematyki badań czytelnictwa młodzieży i dzieci w Zagłębiu Dąbrowskim do 1939 roku. (Komunikat)*. W: T. 1: *Książka — czytelnik — recepcja...*, s. 103—109.

⁸² R. Dec: *Czytelnictwo polskiej młodzieży górnośląskiej w latach 1900—1918. Wybrane zagadnienia*. W: T. 11: *Z dziejów książek...*, s. 49—62.

⁸³ H. Magiera: *Zainteresowania czytelnicze Juliana Fałata na podstawie jego pamiętnika i korespondencji*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 277—290.

⁸⁴ B. Pytlos: *Zofii Kossak troska o książki dla polskiego czytelnika w latach 1945—1946*. W: T. 13: *Biblioteki — prasa — silesiana...*, s. 122—137.

⁸⁵ K. Tałuć: *Czytelnicze pasje księdza Emila Szramka*. W: T. 14: *Z dziejów książek...*, s. 126—138.

Bibliologia

W *Studiach bibliologicznych* ukazało się zaledwie kilka tekstów, które można zaklasyfikować do działu prac ogólnie bibliologicznych⁸⁶. Przede wszystkim zaliczono tu artykuł omawiający różne kierunki badań bibliologicznych dotyczących Śląska podejmowanych w środowisku wrocławskim w latach 1945—1975⁸⁷. Wrocław to pierwszy po II wojnie światowej ośrodek, w którym — z przyczyn politycznych — skupiono uwagę na historii kultury wydawniczej na Śląsku. Analizami tego typu zajmowali się pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej, Biblioteki Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, Biblioteki Kapitulnej, a od 1956 roku Katedry Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Szczególne zasługi dla stworzenia podstaw wrocławskiego bibliotekarstwa miał Antoni Knot. W swoich opracowaniach problematykę porządkowania i ratowania pozostałych po wojnie zbiorów podejmowali skupieni we Wrocławiu badacze: Zofia Gostomska-Zarzycka, Bronisław Kocowski, Aleksander Rombowski, Mieczysław Walter. Temat historii książki, drukarstwa i działalności edytorskiej uczynili celem badań: Marta Burbianka, B. Kocowski, Aleksandra Mendykowa; recepcją książki na Śląsku zajęli się Karol Głombiowski, Kazimiera Maleczyńska, Krzysztof Migoń, a opisem dziejów bibliotek M. Burbianka, K. Głombiowski, Jan Reiter.

Podobnego typu stan badań pozwolił odtworzyć zainteresowania bibliotekoznawcze w środowisku Górnego Śląska⁸⁸. Na tym terenie dociekania prowadzone były przede wszystkim na podstawie zbiorów w Bibliotece Śląskiej (Jan Broda, Andrzej Brożek, Krystyna Puzio, Alfred Puzio, Henryk Rechowicz), Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Katowicach, bibliotekach miejskich regionu, Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej.

Przyczynkarskie opracowania poświęcono natomiast motywom książkowym w korespondencji bibliofila Ludwika Brożka i Zofii Kossak-Szatkowskiej, mieszkającej od 1923 roku w Górkach Wielkich na Śląsku Cieszyńskim⁸⁹, oraz w treści *Nieznanego kraju* Z. Kossak z 1932 roku⁹⁰.

⁸⁶ Takiego przypisania dokonali tworzący „Polską Bibliografię Bibliologiczną”, choć można by oczekiwać w tej kategorii teoretycznych rozważań nad bibliologią.

⁸⁷ M. Kaplita: *Kierunki prac bibliologicznych dotyczących Śląska we Wrocławiu w latach 1945—1975*. W: T. 18: *Biblioteki i ośrodki...*, s. 137—149.

⁸⁸ A. Piotrowska-Do: *Badania bibliotekoznawcze na Górnym Śląsku — rozpoznanie wstępne*. W: T. 14: *Z dziejów książek...*, s. 148—160.

⁸⁹ J. Miękina-Pindur: *Listy o książkach. Korespondencja Ludwika Brożka i Zofii Kossak-Szatkowskiej*. W: T. 11: *Z dziejów książek...*, s. 78—103.

⁹⁰ B. Pytlos: *Funkcja książki w kompozycji „Nieznanego kraju” Zofii Kossak: zarys problematyki*. W: T. 14: *Z dziejów książek...*, s. 115—125.

Bibliografia

Zaledwie jeden artykuł dotyczył dziejów bibliografii na Śląsku. W 1998 roku E. Gondek scharakteryzowała polskie i zagraniczne źródła informacji o Śląsku⁹¹. Wydzieliła m.in. przewodniki po zbiorach map, syntezy historycznoliterackie, monografie naukowe, wydawnictwa leksykograficzne, opracowania historyczne itp. Najwięcej miejsca przeznaczyła jednak na omówienie polskich i niemieckich wydawnictw biobibliograficznych i bibliograficznych, autorstwa np. Władysława i Wojciecha Chojnackich, J. Glenska, Willy'ego Klawittera, Jacka Koraszewskiego, Karola Maleczyńskiego, Herberta Ristera, Johanna Georga Thomasa itd.

Varia⁹²

Wśród tekstów niebibliologicznych ogłoszonych w *Studiach bibliologicznych* należy wymienić stan badań do dziejów Polskiego Radia Katowice, m.in. na podstawie materiałów, które znajdują się w samej rozgłośni i w Archiwum Państwowym w Katowicach⁹³; oraz analizę językową, kompozycyjną i treściową kronikarskich zapisków proboszczów bytomskiej parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny⁹⁴.

Zakończenie

Reasumując, należy podkreślić, że *Studia bibliologiczne* stanowią ważny element informacji na temat lokalnego — śląskiego i zagłębiowskiego — ruchu wydawniczego, literatury, książki, prasy czy bibliotek⁹⁵ oraz uzupeł-

⁹¹ E. Gondek: *Źródła informacji o regionie Śląska*. W: T. 11: *Z dziejów ksiązek...*, s. 7—17.

⁹² Tego działu, rzecz jasna, nie odnotowano w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”.

⁹³ I. Frychel: *Źródła do dziejów Polskiego Radia Katowice w zbiorach rozgłośni i Archiwum Państwowym w Katowicach*. W: T. 14: *Z dziejów ksiązek...*, s. 139—147.

⁹⁴ H. Andrzejczak: *Kronikarskie zapiski proboszczów mariackich z Bytomia z lat 1961—1993*. W: T. 15: *Prace ofiarowane Profesor Marii Pawłowiczowej...*, s. 200—231.

⁹⁵ Można stwierdzić, że tematyka tego typu stanowi odzwierciedlenie zainteresowań badawczych polskiej bibliologii. Dowodem na to jest porównanie danych statystycznych pochodzących z analizy struktury treściowej „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” (dalej: PBB) za lata 1987—2007, czyli z okresu ukazywania się *Studiów bibliologicznych*. (A. Bajor, H. Langer: *Bibliografia specjalna jako element komunikacji naukowej. Rozwój ilościowy działu Informacja naukowa. Dokumentacja na łamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” w latach 1937—2007*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2011, T. 19, nr 3, s. 9—19). I tak najczęściej przybliżane są w pracach badawczych zagadnienia bibliote-

niąją niewątpliwie ogłaszane drukiem monografie i prace zbiorowe, także te, które powstały z inicjatywy Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jak wynika z przeprowadzonej analizy zawartości, tematyka tomów tworzy bogaty i różnorodny zbiór naukowych wypowiedzi poświęconych najbliższemu otoczeniu kadry Instytutu oraz instytucji współpracujących.

W 19 ogłoszonych do 2013 roku tomach Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie opisywane były w niemałej liczbie tekstów, co świadczy przede wszystkim o zainteresowaniach badawczych pracowników Instytutu i Uniwersytetu Śląskiego⁹⁶. Problematyka śląskoznawcza, mniej natomiast zagłębiowska, podejmowana była przede wszystkim przez pracowników naukowych, ale też doktorantów oraz nauczycieli i bibliotekarzy, którzy odkrywali nowe zagadnienia, a starszym tematom nadawali nowe znaczenie. Przeważała znacznie problematyka tradycyjnie kojarzona z bibliologią, czyli historia bibliotek i ich zbiorów, ruchu wydawniczego oraz regionalnych przedsięwzięć prasowych. Na szczególną uwagę, ze względu na swoją wyjątkowość, zasługują biogramy mało znanych postaci z Zagłębia Dąbrowskiego — ludzi książki i literatury, napisane w rezultacie kwerend bibliotecznych oraz archiwalnych, podjętych w Pracowni do Badań nad Życiem Literackim Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. *Studia bibliologiczne* są także wartościowym źródłem informacji na temat dziejów i współczesności Zakładu, a następnie Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, oraz wybitnych bibliologów, którzy zbudowali ośrodek badań regionalnych w Katowicach, rozwijali go i pozostawili grono teoretyków i praktyków kontynuujących tego rodzaju analizy naukowe.

karskie i bibliotekoznawcze (27 tekstów na łamach *Studiów bibliologicznych*, czyli 34,2%, wśród tekstów regionalnych — a 33,1% w PBB). Niemal tyle samo wskazań ma wytwarzanie książki (22 materiały, czyli 27,8% — wobec 22% w PBB) oraz struktura i dzieje książki (17, czyli 21,5% — a 24,3% w PBB). Dalsze zestawienie wykazuje znaczną odmiennosć. W PBB czwarta pozycja przypada informacji naukowej i dokumentacji (9,9%), której w kontekście analizy materiałów regionalnych na łamach *Studiów bibliologicznych* nie publikowano. Na kolejnym miejscu znalazło się użytkowanie książki (6, czyli 7,6—6,1% w PBB). Dwa ostatnie miejsca w dziedzinowej bibliografii zajmują bibliologia i bibliografia, podobnie jak w *Studiach bibliologicznych* — odpowiednio 4 teksty, a więc 5,1% — wobec 3% w PBB i 1, który stanowi 1,3% — wobec 1,6% w PBB. Wypowiedzi niebibliologiczne ogłoszone na łamach *Studiów bibliologicznych* stanowią 2,5% (2 wypowiedzi).

⁹⁶ Por. np. zawartość *Bibliografii Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego*. [Online]. <http://opac1.bg.us.edu.pl/Scripts/CGIIP.EXE/WService=proweb/prlogin.w>. [dostęp: 13.02.2014].

Tabela 2

**Autorzy tekstów poświęconych Śląskowi i Zagłębiu Dąbrowskiemu
na łamach *Studiów bibliologicznych***

Imię i nazwisko Autora	Numer tomu	Tematyka			Afilacja	Ogólna liczba artykułów
		informacja śląskoznawcza	informacja zagłębiowska	informacja śląskoznawcza i zagłębiowska równocześnie		
1	2	3	4	5	6	7
Elżbieta Gondek	T. 1, T. 2, T. 3, T. 4, T. 5, T. 6, T. 7, T. 9, T. 10, T. 11, T. 12, T. 13, T. 18	8*	5		IBiIN	13
Renata Dec (R. Mateusiak)	T. 11, T. 12, T. 13, T. 15	5			IBiIN/BUŚ/ CINiBA**	5
Maria Pawłowiczowa	T. 1, T. 2, T. 4, T. 6	2	2		IBiIN	4
Irena Socha	T. 1, T. 4, T. 9, T. 12	2	2		IBiIN	4
Zdzisław Gębołyś	T. 4, T. 10, T. 12	2	1		IBiIN	3
Teresa Lewandowska- -Wilkoń (T. Wilkoń)	T. 1, T. 2	1***	1	1	IBiIN	3
Adam W. Jarosz	T. 4, T. 10	1	2		IBiIN	3
Jerzy Reizes (J. Reizes- -Dzieduszycki)	T. 4, T. 5, T. 6	2		1	IBiIN	3
Anna Tokarska	T. 4, T. 7, T. 14	2	1		IBiIN	3
Mariola Jarczykowa	T. 4, T. 9	1	1		IBiIN	2
Halina Magiera	T. 15, T. 19	2			UŚ	2
Barbara Pytlos	T. 13, T. 14	2			IBiIN	2
Danuta Sieradzka	T. 11, T. 18	2			IBiIN	2
Bogumiła Warząchowska	T. 18, T. 19	2			UŚ	2
Bronisław Zyska	T. 9	2			IBiIN	2
Henryka Andrzejczak	T. 15	1			Kolegium Nauczycielskie w Bytomiu	1

cd. tab. 2

1	2	3	4	5	6	7
Zygmunt Cieplik	T. 10	1			Fabryka Maszyn Górniczych „Niwka”	1
Łucja Dawid	T. 13	1			UŚ	1
Ewa Fonfara	T. 15	1			UŚ	1
Iwona Frychel	T. 14	1			Szkoła Podstawowa nr 22 w Katowicach	1
Joachim Glensk	T. 15	1			Uniwersytet Opolski	1
Anna Gomółka	T. 15	1			UŚ	1
Krystyna Heska-Kwaśniewicz	T. 15	1			IBiIN	1
Aleksandra Jarczyk	T. 11	1			IBiIN	1
Maria Kalczyńska	T. 11	1			Politechnika Opolska	1
Monika Kaplita	T. 18	1			Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej	1
Krystyna Kossakowska-Jarosz	T. 15	1			Uniwersytet Opolski	1
Agnieszka Kotwica	T. 19	1			IBiIN	1
Hanna Langer	T. 19	1			IBiIN	1
Jadwiga Miękina-Pindur	T. 11	1			UŚ	1
Małgorzata Olszówka (M. Gwadera)	T. 13	1			IBiIN	1
Jolanta Paw (J. Gwioździk)	T. 4		1		IBiIN	1
Marta Pękalska	T. 17	1			Uniwersytet Wrocławski	1
Marian Piegza	T. 2	1			Gimnazjum nr 1 w Chorzowie	1

cd. tab. 2

1	2	3	4	5	6	7
Agnieszka Piotrowska-Do	T. 14	1			Zespół Szkół Ekonomiczno-Usługowych w Rybniku	1
Krystyna Puzio	T. 1		1		IBiIN	1
Edward Różycki	T. 9			1	IBiIN	1
Lucyna Skolik	T. 12	1			Miejska Biblioteka Publiczna w Siemianowicach Śląskich	1
Jerzy Starnawski	T. 6	1			Uniwersytet Łódzki	1
Katarzyna Tałuż	T. 14	1			IBiIN	1
Andrzej Trojnar	T. 4		1		IBiIN	1
Zbigniew Żmigrodzki	T. 12	1			IBiIN	1

* W tym jeden tekst współautorski z T. Lewandowską-Wilkoń.

** BUŚ — Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; CINIbA — Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademi.

*** W tym jeden tekst współautorski z E. Gondek.

Agnieszka Bajor

BIBLIOLOGISCHE STUDIEN ALS EINE INFORMATIONSQLLE ÜBER SCHLESSEN UND ZAGŁĘBIE DĄBROWSKIE

Zusammenfassung

Im Jahre 1983 wurden *Bibliologische Studien*, das wissenschaftliche Organ des Instituts für Bibliothekswissenschaft und Wissenschaftliche Information der Schlesischen Universität in Kattowitz ins Leben gerufen. Der Initiator wurde Adam W. Jarosz, der damalige Institutsdirektor. Bis 2011 erschienen 19 Bände der *Studien*.

Die Verfasserin hat 79 von den in *Bibliologischen Studien* veröffentlichten Artikeln (fast ein Drittel aller Texte) untersucht, deren Thema die mit Schlesien und Zagłębie Dąbrowskie verbundenen Probleme waren. Anhand des der „Polnischen Bibliografischen Bibliografie“ entnommenen Schemas bespricht sie Publikationen, die folgenden Themen gewidmet wurden: Bibliologie (4), Bibliografie (1), Buchstruktur und Buchgeschichte (17), Buchherstellung (22), Bibliothekswesen (27), Buchbenutzung (6). Zwei Texte wurden als Varia klassifiziert.

Die durchgeführte Analyse ließ die ganze Vielfalt der von den einzelnen Autoren aufgegriffenen Thematik erscheinen und spiegelt die Forschungsinteresse auf dem Gebiet der polnischen Bibliologie und Informationswissenschaft wider.

Schlüsselwörter: Schlesien, Zagłębie, *Bibliologische Studien* — inhaltliche Analyse.

Agnieszka Bajor

BIBLIOLOGICAL STUDIES AS A SOURCE OF INFORMATION ON SILESIA AND ZAGŁĘBIE

Summary

The year 1983 saw the creation of *Studia Bibliologiczne* [*Bibliological Studies*], a scientific organ of the Library Science and Scientific Information Institute of the University of Silesia in Katowice. The publishing house has been created as an initiative of Adam W. Jarosz, the then director of the institute. 19 volumes have been published until the year 2011.

79 articles on issues of Silesia and Zagłębie (almost a third of the materials) studies published within *Studia Bibliologiczne* have been analyzed. Based on the pattern taken from “Polska Bibliografia Bibliologiczna”, the author examines publications devoted to bibliology (4), bibliography (1), the structure and history of books (17), book manufacturing (22), librarianship (27), and the use of books (6). Two texts were included in the “varia” category.

The study has revealed the richness of themes raised by the authors, which are a reflection of research interests in the field of Polish bibliology and information science.

Key words: Silesia, Zagłębie, *Bibliological studies* — content analysis.

Агнешка Байор

БИБЛИОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИСТОЧНИК ИНФОРМАЦИИ О СИЛЕЗИИ И ДОМБРОВСКОМ УГОЛЬНОМ БАССЕЙНЕ

Содержание

В 1983 году были основаны *Бибблиологические исследования* — научный орган Института Библиотековедения и научной информации Силезского университета в Катовице. Издательство было образовано по инициативе Адама В. Яроша, тогдашнего директора подразделения. До 2011 года опубликовано 19 томов.

Автором было проанализировано содержание 79 статей, посвященных проблематике Силезии и Домбровского угольного бассейна (почти 1/3 материалов), опубликованных на страницах *Бибблиологических исследований*. На основе схемы, почерпнутой из «Польской библиологической библиографии» были проанализированы публикации,

посвященные: библиологии (4), библиографии (1), структуре и истории книги (17), созданию книги (22), библиотечарскому делу (27), прикладному использованию книги (6). Два текста были оценены автором как «другое».

Проведенные исследования показали тематическое богатство, которое напрямую отражает интерес ученых к польской библиологии и информатологии.

Ключевые слова: Силезия, Домбровский угольный бассейн, *Библиологические исследования* — анализ содержания.